

1926

1927

Jaroslav Sládeček

1929

1934

1943

1951

Architekti CZ

1952

1955

1957

1962

1965

1967

20 rozhovorů

1969

1970

1975

1977

1977

1979

1985

 GRADA®

1989

Architekti CZ

Jaroslav Sládeček
20 rozhovorů

2015

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude trestně stíháno.

Jaroslav Sládeček

Architekti CZ

20 rozhovorů

Vydala Grada Publishing, a.s.

U Průhonu 22, Praha 7

obchod@grada.cz, www.grada.cz

tel.: +420 234 264 401, fax: +420 234 264 400

jako svou 5871. publikaci

Odpovědná redaktorka Eva Škrabalová

Grafická úprava a sazba Alexandr Hudeček

Jazyková korektura Pavlína Zelníčková

Seznam autorů fotografií a ilustrací na straně 285

Počet stran 296

První vydání, Praha 2015

Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod, a. s.

© Grada Publishing, a.s., 2015

Cover Design © Grada Publishing, a.s., 2015

ISBN 978-80-247-5404-8 (print)

ISBN 978-80-247-9778-6 (pdf)

Předmluva	9
Ivan Ruller – Architektura je věda i umění	13
Viktor Rudiš – Architektura není jen forma	27
Alena Šrámková – Kde to беру	37
Jaroslav Drápal – Architektura je prostorová a hmotná skutečnost	49
Zdeněk Zavřel – Nemohu hned na začátku myslet na výsledek	63
Ladislav Lábus – Je to, jako když zraje sýr	79
Josef Pleskot – Je dobré mít nadhled	97
Petr Hruša – Idea nevzniká, idea prostě je	109
David Vávra – Lidský život není prefabrikovaný	123
Stanislav Fiala – Jít přímou cestou	137
Viktor Koreis – Když mě něco nebaví, zkusím to udělat tak, aby mě to bavilo	151
Marek Štěpán – Lepší je dům s kruhem než bez kruhu	165
Svatopluk Sládeček – Už nechci provokovat	177
Szymon Rozwałka – Nebát se experimentovat	191
Tomáš Klanc – Snažím se být klientův průvodce a partner	205
Luka Křížek – Nechci být svázán pravidly	217
Markéta Zdebská – Na nezralém jablku si moc nepochutnám	229
Pavel Nalezený – Udržuj svou ledničku prázdnou	243
Ondřej Chybík a Michal Křištof – Nejsme sólokapři	255
Dimitri Nikitin – Neustrnout v jednom směru	267
Doslov	281
Autoři portrétů	285
Jmenný rejstřík	287
Doporučená literatura a zdroje	293

„S aktem tvoření, stejně jako se zrozením a smrtí, se musíte vypořádat sami. Nejsou žádná pravidla, není zde nikdo, kdo by vám řekl, zda bude vaše volba okna ze šesti miliard možných proporcí správná. ... architektura je výsledkem nevyhnutelných uměleckých rozhodnutí, která musíte učinit.“

Philip Johnson, Sedm berlíček moderní architektury, 1954

PŘEDMLUVA

„Dialogy s architekty“ jsou dialogy o architektuře,
o životě a osudu jednotlivce a o hodnotách
a perspektivách v naší současné společnosti.

Motto: „Architektura je oblastí, v níž se zřetelně vyjevují základní dilemata doby, a proto provokuje k otázkám přesahujícím k sebereflexi člověka a jeho dnešního údělu.“

Petr Kratochvíl, historik architektury

Architektura i architekti prošli, tak jako celá společnost, za posledních více než dvacet pět let (1989–2014) po „listopadu 1989“ zásadními i „100 plus 1“ drobnými změnami. Do života a projektování architekta pronikly ty velké, doslova převratné, i ty zdánlivě „malé“ změny. Změnil se terén, v němž se architektura realizuje, stát ztratil svůj monopol, ignorace a neochota podniků k inovacím a s tím spojená technologická zaostalost stavebnictví patří minulosti. Na scénu vstoupily malé ateliéry i velká projekční uskupení, novým jevem se stalo developerství, změnila se i klientela, architekti projektují, realizují, rekonstruují doma i v zahraničí. Souhrnně řečeno, změnil se životní i profesní podmínky pro práci architekta.

Kniha dialogů o těchto životních i profesních podmínkách vypovídá přes prizma zkušeností tří generací architektů. Nejde o prvoplánově bilancující publikaci („časoběrný dokument“), těžiště publikace je koncentrováno do otázky samotné tvorby, práce architekta. Architektura je ze své podstaty konsenzuální záležitostí. Architekt naplňuje přání, zájem klienta, naplňuje je v určitých daných podmínkách a svědčí i o klientovu pohledu na svět. Současně je jeho projektování v jisté míře seberealizací, individuální výpovědí architekta. V architektuře, podobně jako v umění, nesmírně záleží na osobnosti architekta. Architekt „drží“ projekt a realizaci pohromadě, nese zodpovědnost za stavbu, realizaci a její následné úspěšné využívání, za její provoz. Na začátku je tedy něco nesmírně důležitého a křehkého: idea stavby. Odpověď na jedno a totéž zadání od klienta/investora, promítnutá do stejných výchozích podmínek atd., jestliže je svěřena k realizaci několika architektům, může vést a zpravidla vede k pozoruhodně rozdílným projektům. A v takové rozdílnosti je dokonce – jak nám ukazuje řada veřejných soutěží – jisté kouzlo architektury.

Ale je v tom přítomen také entuziasmus i zoufalství architekta, vyčerpávající práce i závislost na rozhodnutí klienta/investora/soutěžní poroty a mnohdy i veřejnosti. Takže ano, na individualitě architekta velice záleží.

Postačí i pouze libovolně v této publikaci zalistovat a začíst se – je doslova obdivuhodné, jak snadno pocítíte sílu, originalitu osobností, které o sobě, své práci a společnosti vypovídají na stránkách této knihy. A neméně pozoruhodná je skromnost, neformální respekt až úcta vůči vzorům, které adepty architektury uváděly do tajů oboru. Rozdílné názory, tvrdé střety (jestliže svět, v němž žijeme, je plný protikladů, rozporů, je hloupé požadovat po architektech vzájemný soulad) jsou nezbytnou odvrácenou stranou téhož. Záleží i na podmínkách, které společnost pro tento obor rámcově vytváří, přes aktuální stav architektury můžeme diagnostikovat stav společnosti. Ale jak se mezi architektky říká: „Ke svému zdraví se vyjadřuje každý, ale odevzdá se do rukou lékaře. Do architektury hovoří kdekdo, pokud jde o hodnocení staveb, je to v řadě případů věc veřejného mínění.“ Tato publikace tím, že velice konkrétně, „plasticky“ vypovídá o tom, jak „se rodí architektonická idea“, by mohla vést veřejnost – neoborníky v dané profesi – k jisté umírněnosti.

Přes čtyři tematické okruhy, „ideu“ (zdroje architektonické inspirace), „tvorbu“ (proces projektování a práce v ateliéru), „veřejnost“ („veřejné mínění“ může ideu projektu stavby podpořit i zničit) a „vlivy“, vstupujeme do vlastního architektonického světa. Z této architektonické monády se rozvíjí vějíř podtémat: idea, místo, role zajímavosti projektu, význam teorie pro praxi, krása, vzdělání a praxe, klient („služba zadavatel“, dialog mezi architektem a klientem), skicování/vizualizace/modely, hledání a improvizace, diktát času v projekční práci a realizaci, preciznost, týmová práce, líbivost, výuka architektury, paneláky, digitální navrhování, organičnost, udržitelný vývoj a ekologie, materiály. Vše je díky mezititulům přehledné a umožňuje srovnání názorů jednotlivých architektů.

Žijeme také v době talkshow všeho druhu (často rozptylující únik před realitou), tato publikace se tomuto žánru vymyká. Přináší ve svém celku dialogy – rozhovory nejen od slova k slovu, ale od myšlenky k myšlence, od duše k duši (v textu najdeme pasáže, které jsou vyznáním, konfesí architekta!) – s dvaceti předními architekty a především s třemi generacemi architektů. Je více než zajímavé se dočíst, co tři generace rozdělené podle roku narození do pěti skupin (viz Obsah) spojuje a co dělí. Kniha je nevypsanou „mezigenerační soutěží“ v síle a originalitě výpovědí v nejlepším smyslu tohoto sousloví. A je tedy svým způsobem obnovením toho, co bylo před listopadem 1989 fatálně narušeno: předávání, kultivace mezigenerační zkušenosti. Dnes nám zřejmě jde právě o schopnost mezigenerační spolupráce – první čtyři skupiny architektů uváděné v publikaci (počínaje ročníky do roku 1926) zažily „uzavřenou společnost“ takzvaného reálného socialismu a prožily i vstup do „společnosti otevřené“, s jejími nejistotami, se změněnou sociologií společnosti, reagovaly na změny paradigmat (nástup postmoderny) – to je jedinečná, cenná zkušenost. Neméně zajímavé jsou výpovědi i poslední v publikaci uváděné skupiny (ročníky 1979 až 1989): publikace je otevřená pro mezigenerační dialog. Vyjasňování

toho, co generace dělí, co je spojuje, výpovědi o rozčarování a o zakládání osobních perspektiv – to je vklad do axiologického horizontu, který by měl být zhodnocován. A zdá se, že právě ona mimořádná role silných individualit spolu s neméně silnou nezbytností spolupráce, ideové solidárnosti v práci architekta, zabránila mnoha fatálním propadům. Výpověď každého architekta je zde díky zprostředkovateli, autorovi/editorovi této knihy, architektovi Jaroslavu Sládečkovi, jak vstupem do privátní sféry architektovy individuality, tak často i velice nekonvenčním, sugestivním, argumentačně silným pohledem do provozu naší společnosti. Architektuře se nejde vyhnout, nemůžeme ji „vypnout“ jako obrazovku či displej, neustále nás obklopuje, promlouvá k nám a architekti se umějí k tomuto světu rázně vyjádřit. Vědí, že jde o mnoho, znají váhu slov, idejí i obtíže realizace. Tuto předmluvu by bylo možné sestavit z rázných aforistických výroků architektů anebo, to je další možnost, uvést „sumu“ originálních úsudků – a jsem si jist, že by to bylo poutavé až strhující čtení. Ale čtenáře bych tím o mnoho připravil – každý dialog je „celistvý“, nefragmentární, zaujme a překvapí, je výsledkem pečlivé, neuspěchané přípravy v naší uspěchané době, která se často spokojí pouze s mozaikovitými informacemi.

Dialog o architektuře je dialogem o podstatných věcech. V architektuře je podle americké architektky Sarah Whiting obsažena „intelligence, která může být měřítkem větších, všeobecnějších záležitostí“, a proto architekti „nemohou jen komentovat uspořádání světa“. Tato kniha dvaceti dialogů je výzvou: Pojďte s námi architektky přemýšlet o architektuře, práci, životě a společnosti! „Pokud nemáte wi-fi, povídejte si spolu. Protože lidi tráví čas někde na ‚sociální síti‘ a nejsou tam, kde jsou.“ (str. 176) Texty v této knize vám nabízejí výhodu – architekti a jejich názory jsou pro vás v této publikaci k dialogu vždy „po ruce“ a připraveni.

doc. PhDr. Oldřich Ševčík, CSc.

IVAN RULLER

Architektura je věda i umění

(29. 3. 2014, Brno)

1) Ivan Ruller: Ingstav, Brno (1968–1970)

prof. Ing. arch. Ivan Ruller

rok a místo narození: 1926, Brno

vzdělání a akademická činnost

- 1937–1945 1. reálné gymnázium, Brno
- 1945–1950 Vysoká škola technická Edvarda Beneše v Brně (Ing. arch.)
- 1948–1952 asistent Bedřicha Rozehnal a spolupráce s Bohuslavem Fuchsem
- 1954–1959 FA VUT v Brně (Ústav pozemního stavitelství, asistent prof. Miloslava Kopřivy)
- 1990 FA VUT v Brně (doc.), (prof.)
- 1990–1994 FA VUT v Brně (děkan)
- 1994–dosud FA VUT v Brně (Ústav navrhování II)
- 1997 členem Saské Akademie věd

praxe

- 1952–1954 Potravinoprojekt, Brno
- 1959–1964 Stavoprojekt, Brno
- 1964–1968 Chemoprojekt, Brno
- 1968–1979 Investprojekt, Brno
- 1979–1985 volný architekt (registrován u Fondu výtvarných umělců)
- 1985–1989 Elektroprojekta, Brno
- 1990–dosud vlastní kancelář Ateliér Ruller

vybrané realizace

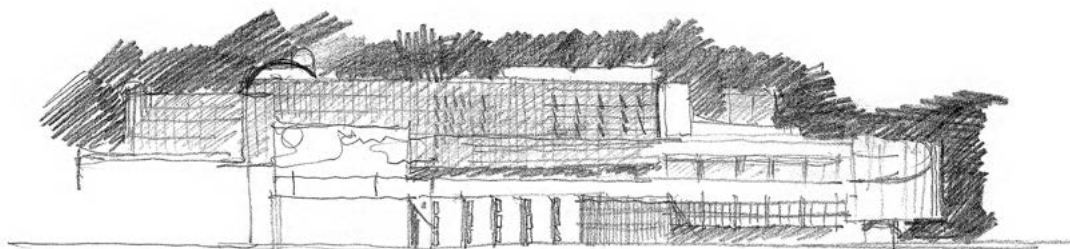
- 1960–1965 Janáčkova opera, Brno
- 1966–1968 Petráčkova vila, Brno
- 1968–1970 Administrativní budova Ingstav, Brno
- 1972–1990 Zimní sportovní hala Rondo, Brno
- 1992–1994 Pavilon E, Výstaviště Brno

významní učitelé a ovlivňující osobnosti

Bedřich Rozehnal, Bohuslav Fuchs, Miloslav Kopřiva, Vincenc Makovský, Jaromír Krejcar

oblíbené

- spisovatel: Benjamin Kuras
- skladatel: Antonín Dvořák
- zpěvák: Louis Armstrong

2) Ivan Ruller: soutěžní návrh opery v Paříži

Dokázal byste popsat, jak vzniká architektonická idea? Odkud se bere inspirace?

Když se tu podíváte z okna na okolní domy¹, tak vidíte, že jsem už od svých devíti let chodil kolem tří domů od Arnošta Wiesnera, dvou domů od Bohuslava Fuchse (*obr. 3*) a jednoho od Josefa Poláška. Jsem přesvědčen, že to na mě muselo mít vliv, protože když jsem se dostal do věku patnácti let, kdy se člověk rozhoduje, jakým směrem se bude orientovat, neměl jsem žádné pochyby o tom, že budu dělat architekturu. Přitom můj otec Čeněk Ruller byl stavitel a stavěl kolonii Nový dům² v rámci Výstavy soudobé kultury v Brně, což bylo ještě dřív než pražská osada Baba. Tehdy vznikla ve Weissenhofu ve Stuttgartu ukázková obytná čtvrť se stavbami světových architektů Le Corbusiera, Miese van der Rohe, Hanse Scharouna a dalších. Otec se tam společně se stavitel Františkem Uherkou inspirovali a pozvali naše špičkové architektky té doby do Brna. Byli to Bohuslav Fuchs, Jaroslav Syříš, Jan Víšek, Jiří Kroha, Jaroslav Grunt, Josef Štěpánek z Prahy, Miroslav Putna, Hugo Foltýn a každý tam postavil svůj dům. Někdo postavil dvoj domek, někdo řadovku, někdo tři domy. Jenže na tom otec s Uherkou prodělali jmění, protože začali stavět, ještě než přišla krize, a když přišla, dlouho a těžko se ty domy prodávaly. Nicméně se prodaly a byly to moc pěkné domy. Bohužel postupem času, protože to byl soukromý majetek, s tím majitelé udělali neuvěřitelné věci. Například dům od Jiřího Krohy je dnes úplně přestavěný. Nejvíc původní podobu si uchoval Wiesnerův dům, ale zase dům od architekta Jaroslava Syříše, který měl svůj jednoduchý styl, dostal velkou ránu. Byla to původně kostička, na jejímž vrcholu byl ještě pás režného zdiva, který noví majitelé bezohledně omítli a zamalovali (*obr. 4*). Totéž mu provedli ještě na jiném domě v Brně, kde to dokonce natřeli takovou fialkovou barvou. Také dvoj dům od Jana Víška je zcela znehodnocen. O kus dál od místa, kde bydlíme, stojí krásný dům od Rudolfa Baumfelda a Norberta Schlesingera pro bratrance paní Greta Tugendhatové. Jmenoval se Ernst Löw-Beer. Ten dům město prodalo na byty, takže z toho bude za chvíli kůlnička na dříví. Je to nádherná vila, která by podle mě potřebovala skoro tutéž péči jako „Tugendhatka“. Zajímavé je také to, že každý z těch domů v okolí měl svého zahradníka. Měly nádherně udržované zahrady, které dodnes dávají tomuto prostředí neuvěřitelný charakter. Takže si myslím, že jeden takový impuls bylo to, když jsem viděl, jak tyto domy vyrůstají. Když kolem toho chodíte každý den, tak to ve vás asi něco udělá.

Druhá zásadní věc je, že hodně záleží na tom, jaké měl kdo kantory. My jsme na škole měli štěstí, že prvním děkanem a později i rektorem byl pan profesor Jaroslav Syříš-

1 Masarykova čtvrť v Brně

2 Kolonie Nový dům je soubor šestnácti funkcionalistických rodinných domů, které vznikly v roce 1928 jako příklad ukázkového moderního bydlení v Brně-Žabovřeskách. Jeho výstavba byla inspirována sídlištěm Weissenhof ve Stuttgartu z roku 1927, stejně tak pozdější pražská osada Baba, která byla vystavěna v letech 1932–1936.

- 3) Bohuslav Fuchs: Tesařova vila, Brno (1937–1938)
- 4) Jaroslav Syříště: rodinný dům v kolonii Nový dům, původní a dnešní stav, Brno (1928)

tě, který pozval na školu Bohuslava Fuchse, Bedřicha Rozehnal, Miloslava Kopřivu, Jaromíra Krejčara, Jiřího Krohu, Antonína Kuriala, Vincence Makovského a další. Mimochodem Krejčara považuji za zakladatele světového high-tech, protože jeho pavilon pro Expo 1937 v Paříži je unikátní věc (*obr. 5*). Měli jsme snahu postavit kopii, ale nenašel se vůbec žádný podklad. Pátrali jsme i ve Vítkovických železárnách, ale bezvýsledně. Existuje sice model, ale nic víc.

Takže jsme se učili u našich profesorů na jejich tvorbě. A na tom jsme právě viděli nejlépe, jak to dělat. Z toho jsme čerpali. Každý z nich byl trochu jiný. Nejdéle jsem byl u profesora Rozehnal. Byl úžasný v tom, že bezvadně ovládal typologii zejména zdravotních staveb. Když třeba dělal velký špitál, udělal si z pauzáku takové malinké sešitky a dělal malinké skici celkové skladby. Věděl přesně, jak funguje lůžkový trakt, ambulance, bydlení, technická místnost, kuchyně, a až dospěl k názoru, jak to hmotově uspořádá, napnul si na svůj velký stůl kladivák a začal to z levého rohu rýsovat. Pracoval ve čtyřstovkách a vždycky mu to nakonec perfektně vyšlo. Jeho půdorysy byly taková skoro umělecká grafická díla.

On nám tedy vštípil takovou základní myšlenku, které já věřím a držím se jí, že dům se má řešit zevnitř ven. Že si člověk nemá jako první dělat představu, jak to bude vypadat, a potom se to do ní snažit vecpat. Vevnitř totiž formujete život, který se tam bude odehrávat. Může vypadat nevímjak hezky, ale když to nefunguje, není to v pořádku. Já si myslím, že funkcionalismus není mrtvý, ať už se tomu říká jakkoliv. Každý dům musí dobře fungovat, protože jej přece děláme pro život lidí. A i když jde o různé typologické druhy, tak každý má svou podmínku optimálního řešení.

Čím se tedy dosahuje té krásy?

Tenkrát se používal termín „vyšlismus“, tedy že někteří architekti udělali půdorys a nalátali tam okna a hotovo. To si myslím, že je také špatně, protože člověk se má

- 5) Jaromír Krejcar: Československý pavilon EXPO 1937, Paříž
- 6) Josef Kranz: kavárna Era, Brno (1927–1929)
- 7) Bohuslav Fuchs: hotel Avion, Brno (1926–1927)

třeba dvakrát třikrát vrátit zpátky k dispozičnímu řešení. Má to růst k finální podobě postupným sblížováním pojetí účelnosti domu s jeho výtvarným řešením. Mně se třeba ohromně líbí tady v Brně kavárna Era od Josefa Kranze z roku 1929 (*obr. 6*). To je sice malý objekt, ale má krásně vyřešenou fasádu, která souzní s interiérem. To je prostě umělecké dílo, jak má být. Je v Černých Polích u Mendelovy univerzity, nedávno byla obnovena. Ale většinu domů jsme bohužel nechali zchátrat. Nádherný objekt od Bohuslava Fuchse je hotel Avion (*obr. 7*) a nechápu, jak je možné, že zastupitelé připustí, aby v centru města byla architektura přinejmenším evropského významu, která leží ladem a dělá našemu městu ostudu.

Možná se do toho nikdo nehrne, protože to má úzký půdorys a nedá se z toho udělat tak výdělečný hotel.

Nedá se z toho vyrážet tolik peněz. Ale tehdy to v tom hotelu žilo. Za první republiky se v něm architekti scházeli a pracovali u kavárenských stolů, skicovali, uzavírali zakázky, vedli diskuse a tak dále. Ten dům žil úžasným způsobem a jeho vnitřní prostor je naprosto geniální. Ta úzká parcela se schodištěm do kavárny a prostorovým řešením interiérů, to je nádhera.

Tímto způsobem jakési oboustranné harmonie se tedy snažím přistupovat ke každému úkolu, který dostanu. A ještě při své práci mám rád určité souznění s výtvarným uměním. Myslím si, že architektura a výtvarné umění patří k sobě a že nejde jen o to, postavit dům a do něj pověsit obraz nebo umístit sochu. Jde o tvůrčí spolupráci mezi architektem a výtvarníkem. Dlouhou dobu se taková spolupráce realizovala zvláštním předpisem v hlavě V státního rozpočtu. Bohužel byla tato zavedená povinnost po roce 1990 zrušena, čímž byla velmi poškozena výtvarná a kulturní oblast naší země.

V architektuře se setkávají dvě stránky – funkční a umělecká. Architekt je tedy i umělec. Podobně jako básník prostřednictvím poezie dokáže vyvolat pocity tím, že k sobě skládá správná slova, tak i architekt vytváří povznášející atmosféru tím, jak seskupuje prostory a materiály. Souhlasíte, že architekt musí být zároveň básníkem, aby dokázal stavět krásné domy?

Ještě v mládí, když jsme jako architekti zráli, jsme zažili, jak naši předchůdci kolem Teigeho a Devětsilu vedli boje o to, jestli je architektura věda, nebo umění. Já si myslím, že to je obojí. Architektura je věda i umění. O tom vůbec nepřemýšlím. Pro mě je architektura svébytná disciplína, svébytný obor, který vyrůstá z určitých vědeckých, sociálních, fyzikálních, konstruktivních poznatků, ale má vyústit v umělecký projev. Ale já bych tomu říkal architektura, protože zabředávat do nějakého sporu, jestli je to věda, nebo umění, to nemůže nikdy skončit. Pravda je taková, že jde o architekturu. A myslím, že to velice lapidárně napsal Vitruvius³ ve svých třech postulátech „utilitas, firmitas, venustas“, kde je vše zcela jednoznačně řečeno. Ten soulad spoluvytváří architekturu. Architektura je velmi náročné a komplexní povolání, které vyžaduje spoustu znalostí a spoustu specialistů. Když skládáte hudbu, píšete báseň nebo malujete obraz, stačí vám tužka, papír, štětec a barvy. Architekt toho potřebuje mnohem víc a dnes už i to vědecké poznání je daleko náročnější, než bývalo dřív. Architekt je takový dirigent orchestru. Vede všechny složky, které musí dokonale ovládat, aby výsledek byl harmonické architektonické dílo. Tedy čisté umění to není, ale ani to není čistá technika a pouhé stavění. To by bylo málo.

Ale to se často děje. Že jde jen o stavění.

Bohužel. To se také děje proto, že vznikl na vysoké škole další obor pozemní stavitelství. Dřív dělali technické výkresy u architekta v kanceláři průmyslováci, kteří to, co pan architekt chtěl, rozpracovali. Byli součástí toho orchestru. Kdežto dnes se všichni cítí být dirigenty, ale často jim chybí umělecká složka, bez níž to být nemůže.

Problém je v tom, že české architektonické školy vypouštějí každý rok sedm set nových architektů. Řeknu vám takovou malou zajímavost. Brněnská fakulta byla založena roku 1919 a za dvacet let, do roku 1939, vychovala 124 architektů, což je asi šest ročně. A tenkrát republika začínala od nuly, takže v Praze i jinde se stavělo mnoho nových veřejných budov, i ministerstva, a byl velký stavební boom. Teď za posledních dvacet let už naše škola vyprodukovala 1 753 absolventů, tedy 87 ročně. Kdyby byla práce, přál bych to všem, ale práce není, takže jsou nuceni dělat za dumpingové ceny, jít pod cenu. A v tom nelítostném existenčním boji je další nebezpečí, že talentovaní architekti jsou někdy i neprůbojní a třeba se k práci nedostanou, i když mají mnohem lepší předpoklady než někdo, kdo má široká ramena, lokty a známosti. Pokud je to v přiměřeném měřítku, tak je to přirozené. Tyto jevy vřady byly, jsou a budou. Ale když je tak silná převaha v celkovém množství,

3 Marcus Vitruvius Pollio byl římský architekt, žijící pravděpodobně v letech 80–25 př. n. l. Je autorem Deseti knih o architektuře, z nichž pochází jeho neznámější tvrzení, že dobrá stavba musí splňovat tři vlastnosti – firmitas, utilitas, venustas. Musí tedy být odolná, funkční a krásná.